

COVID-19 SALGINI DÖNEMİNDE TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİ

*Doç. Dr. Zuhâl Mert UZUNER**

Covid-19 salgını, küresel bir sağlık tehdidine karşı sınırların hızla kapatıldığı ve vatandaşlık, yerellik gibi unsurların öne çıktığı bir düzeni hayatımıza soktu. Ulusal hassasiyetleri öne çıkaran politikaların güçlendiği bu ortamda, birbirine karşı derin bir güvensizlik duyan Türkiye ve Yunanistan arasında ne tür gelişmeler oldu? Bu yazıda, diğer pek çok dönemde kendi dinamikleri ile ilerleyen Türk-Yunan ilişkilerinde salgının önemli bir etki yaratmadığı, salgın öncesi gelişmelerin taktik alanda minimum farklılaşmalar ile devam ettiği iddia edilmektedir. Salgının ikili ilişkilere etkisini incelemek için virüsün Yunanistan'da ilk tespit edildiği ve önemli bir güvenlik sorunu olarak kabul edilmeye başlandığı 26 Şubat tarihi esas alınmalı ve salgın dönemi olarak 26 Şubat 2020 ile 12 Mayıs 2020 arası incelenmelidir. Zira salgının farazi bir tehditten diğer hayati konularla birlikte değerlendirilmesini gereken gerçek bir soruna dönüşmesi bu dönemde gerçekleşmiştir.

Salgın Öncesi Yakın Dönem Türk-Yunan İlişkileri Ajandasında Öncelikli Konu ve Yaklaşımlar

Son yıllarda Türk-Yunan ilişkilerine damgasını vuran en önemli konu Doğu Akdeniz ve [Münhasır Ekonomik Bölge \(MEB\)](#) tartışmaları oldu. 1999 yılında İsrail tarafından [bulunan doğal gaz](#) yatakları sonrası Doğu Akdeniz giderek ısındı. 2002 yılından itibaren Kıbrıs merkezli bir mesele olarak gelişti ve Türkiye Yunanistan'ı maksimalist bulurken Yunanistan ise resmi söylemlerinde, süreci yönetirken kullandığı askeri yöntemler sebebiyle Türkiye'yi revizyonist ve saldırgan olarak adlandırdı.

Peki Doğu Akdeniz neden diğer sorunlardan daha çok öne çıktı? Doğu Akdeniz'in Türk-Yunan ilişkilerindeki sorunların yeniden kompoze edilmiş hali olduğu için diyebiliriz. Kıbrıs sorunu, deniz alanları hakimiyet paylaşımı sorunu, AB üyeliği, ada ve adacıkların statüleri gibi pek çok sorunun daha geniş çapta tanımlandığı ve bölgesel ölçekte değerlendirilen yeni bir sorunlar yumağı olan Doğu Akdeniz, küresel ve bölgesel aktörlerin değişen rolleri ve hedefleri de göz önüne alındığında daha da önemli hale geldi. Bu çerçevede Türkiye bölgesinde kendisi için değişen bir rol tanımlarken, aynı zamanda jeopolitik hedeflerini de genişletti.

* Doç. Dr. Zuhâl Mert Uzuner, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyesidir ve aynı fakültenin dekan yardımcısıdır. Kitap, kitap bölümü ve makale gibi İngilizce, Türkçe ve Yunanca yayınları bulunmaktadır. Lisans, yüksek lisans ve doktora derecesini Marmara Üniversitesi'nden almıştır. Aynı zamanda Yunanistan'da bulunan Dimokritos University of Thrace bünyesindeki Güneydoğu Avrupa Çalışmaları'ndan aldığı bir master derecesi daha bulunmaktadır.

Burada en önemli nokta, kendisini bir deniz gücü olarak tanımlaması, sadece kara gücü olarak kalmasının yeni bir küresel ve bölgesel düzen arayışında kendi güç parametreleri açısından sınırlandırıcı olacağı düşüncesiydi. Bu anlamda “Mavi Vatan” doktrini oldukça önemlidir. Türkiye’nin bu konudaki kararlılığını göstermek için başlattığı [Akdeniz Kalkanı Harekâtı](#) çeşitli gözlemci ülkelerin katılımı ile devam etmektedir. Öte yandan Yunanistan da 2000’li yılların başından bu yana dış politikasını diğer alanlarda olduğu gibi AB mekanizmalarını kullanarak Türk-Yunan ilişkilerindeki gerginlik konularında daha etkin hale getirme ve bunu bir güç unsuru haline çevirme stratejisi ile hareket etmeye devam etti.

Nispeten yeni sayılabilecek gelişen teknolojik yetkinlikler ile kıyı devletlerinin deniz alanlarını daha fazla işleme hedefi sonucu denizde ulusal egemenlik sahalarının genişletilmesi çabaları ikili ilişkilere bir parametre olarak girdi. Gerek Yunanistan gerek Türkiye hem ekonomik hem siyasi anlamda daha güçlü olmak adına bu konuda etkili politikalar üretmeye çalışmakta.

Bu anlamda [Seville haritası](#) olarak adlandırılan ve Yunanistan’ın tezlerini destekleyen harita önemli bir referans noktası oldu. Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin ve Kıbrıslı Türklerin hak iddialarını yok sayan bu haritaya karşı Türkiye, sahada sondaj gemileri ve donanması ile var olarak direnç göstermekte. Ege Denizi’nde 1995 yılında ilan edilen *casus belli* ve gri bölgeler iddiası/egemenliği belli olmayan adalar meselesi ile Girit etrafında dahi bazı adalarda hak iddiasında bulunan Türkiye karşısında, Yunan kamuoyu giderek artan oranda tehdit hissetmeye başlamış, olası sıcak bir çatışma sıklıkla dile getirilmeye başladı.

Seville’nin ana unsuru olan Meis’e değinmek bu bağlamda önemlidir. 1964 yılında Kıbrıs’ta artan gerginlikte bir çözüm önerisi olarak getirilen [Acheson Planı](#)’nda da değinilen ve o dönem Türkiye’ye verilmesi önerilen Meis Adası, Doğu Akdeniz’de bir Türk-Yunan dengesi arayışında MEB sınırlaması konusunda yeniden öne çıktı. Zira bu adadan dolayı Seville haritasında Türkiye’ye verilen MEB alanında ciddi bir kısıtlamaya gidildiğinden Türkiye çok dar bir kıyı şeridine hapsedilmiş olmaktadır. Öte yandan Türkiye de bu durumdan çıkmak adına alternatif bir harita yayınladı ve deniz yetki alanlarının yer aldığı bu haritayı Mavi Vatan olarak isimlendirdi.

Taraflar, kendi haritalarını geçerli kılacak ikili anlaşmalar arayışına girdi; Yunanistan, İsrail, Mısır ve GKRY ile anlaşmalar yaparken, Türkiye [Libya ile MEB sınırlandırma anlaşması](#) yapmış, bu da gerginliği bir sonraki aşamaya taşımıştı. Burada Libya’nın uluslararası alanda tanınmakta olan hükümeti ile yapılan anlaşmanın en önemli özelliği, Türkiye’nin çevrelenme kaygısının bir benzerini Yunanistan’ın yaşamasına sebep olması. Kıbrıs ile doğrudan sınırdaş olma hedefini sekteye uğratabilecek bu girişim, aynı zamanda Avrupa için alternatif enerji koridoru fikrinde Türkiye’nin dışlandığı herhangi bir projeyi de yok etme potansiyeli taşımakta.

Libya'daki etkinliklerin Türkiye'nin Suriye ve Doğu Akdeniz'deki diğer alanlarda süregelen askeri etkinliği ile yakından ilişkisi olduğu açık. Libya'da BM tarafından desteklenen Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) ile isyancı General Halife Hafter arasındaki savaşta, Türkiye ile anlaşma imzalayan hükümetin iktidarını korumak adına UMH'ye verilen askeri ekipman desteği, Türkiye'nin bölgedeki askeri varlığı konusunu öne çıkarmakta. Libya'ya gönderilen silahlı ve silahsız insansız hava araçları (İHA) ve askeri personel, çatışmada UMH lehine gelişmeleri beraberinde getirdi.

Ancak, Avrupa enerji pazarında önemli bir kaynak olması sebebiyle yakından takip edilen Libya'daki gelişmeler, Fransa gibi Hafter'i destekleyen ülkelerde rahatsızlık yarattı. AB'nin en önemli enerji sağlayıcısı Rusya da Libya'da aktif olarak sahada kalarak gelişmeleri yakından izlemekte. Bütün bunlar bölgenin bir sıcak çatışma noktası haline dönüştüğünü ve Yunanistan ile ikili ilişkilerin bu çerçevede ilerlediğini göstermekte. Berlin'de Libya konusunda yapılan barış görüşmelerinde Türkiye'nin masada olup Yunanistan'ın olmaması da yine ikili ilişkilerde gündeme gelen ve Yunanistan açısından endişe verici bir konu oldu. Suriye'de, Kuzey Afrika'da ve Aden Körfezi'nde Türkiye ile süre gelen gerginliklerde taraf olan BAE, Suudi Arabistan, Mısır ve İsrail bu anlamda Yunanistan ile yakın ilişki kurmaya devam etti.

Yalnız Fransa değil, ABD de Yunanistan ve GKRY ile çeşitli iş birliklerine girmekte, dönem dönem sürdürülen askeri tatbikat ve mevcut NATO üslerine sembolik donanma ziyaretleri ile birlikte, bölgeye yönelik mesajlar vermektedir. FETÖ davaları, 15 Temmuz darbe girişimi ve PYD/PKK'ya verilen destekler sebebiyle gerilen ilişkiler sonrası ABD ile yakınlaşan Yunanistan, Ege'de ABD'ye verilen ve büyük oranda yenilerek askeri üsler ile Türkiye'nin bölgedeki hamlelerini dengelemeye çalışmaktaydı. Bu anlamda NATO ve [Frontex](#) kapsamında çeşitli deniz etkinlikleri gerçekleşmekte.

Suriye konusu Yunanistan ile ilişkilerde yine son dönemde önemli oldu. Özellikle İdlib krizi sonrası yeni bir göç dalgası ihtimalinin ortaya çıkışı, mülteci sorununu daha da alevlendirdi. Suriye krizinin çıkışından bu yana göç dalgalarına maruz kalan Türkiye, mültecilerin son destinasyonunun AB ülkeleri olması sebebiyle bir geçiş ülkesi konumundaydı. Bu bağlamda AB için, 2014 yılından bu yana devam eden ve 2015 yılında Avrupa'ya göç eden bir milyon kişiden sonra göçmen akınını durdurmak bir güvenlik meselesi haline geldi. AB içerisinde ortak bir politika üretilmesi noktasında da ciddi sorunlar doğuran düzensiz göçün Avrupa dışında durdurulması konusunda 2016 yılında 6 milyar Euro destek vaadiyle AB ile Türkiye arasında geri kabul anlaşması [imzalandı](#).

Ancak verilen sözler tutulmadı. 2019 Eylül ayından itibaren Türk hükümeti Suriye'deki, özellikle de İdlib'teki, durum konusunda Avrupa'dan destek bulmaya ve olası bir mülteci akını yaratacak gelişmelere karşı Suriye'de güvenli bölge yaratma fikrine destek aramaktaydı.

Ancak herhangi bir destek gelmeyince, 27 Şubat 2020 tarihinde Türkiye, 2016 yılından bu yana durdurmaya çalıştığı mültecileri daha fazla durdurmayacağını ilan etti. İdlib'te sıkışan sivillerin Türkiye sınırına doğru yönlendirilmeye çalışılması ve Türkiye üzerinde mülteci baskısı oluşturulmaya çalışıldığını düşünen Türkiye, bu konuda yalnız bırakıldığını ve destek verilmediğini, hatta olumsuz birtakım politikaların mevcudiyeti fikri ile sınırlarını mülteciler için açma kararı aldı. Yunan Başbakanı Mitsotakis bunu bir asimetrik tehdit olarak tanımladı ve AB'den gelen 700 milyon Euro mali destek yanında Frontex için personel ve teçizat desteği aldı. Bu konuda Avrupa basınında çıkan haberlerde, Türk hükümetinin göçmen kartını “şantaj” olarak kullandığı ve sorunun Türkiye tarafından yaratıldığına dair yorumlar yapıldı. Özellikle Yunanistan'da Doğu Akdeniz'de süren mücadelenin bir uzantısı olarak, göçmenlerin Bulgar sınırından uzak tutulurken sadece Yunan sınırına yönlendirildiği iddia edildi.

Tüm bunların yanında Elazığ'da yaşanan deprem ve Van'daki çığ felaketleri sonrası Nikos Dendias resmi Twitter hesabından Türkçe yazılmış 'geçmiş olsun' mesajı paylaşırken Mevlüt Çavuşoğlu da Yunanca teşekkür ediyordu. Dendias, Çavuşoğlu'nu aynı zamanda telefonla arayarak, Yunanistan'ın Türk halkıyla dayanışma içerisinde ve Türk halkının yanında olduğunu, depremzedelere yapılacak her türlü yardıma Yunanistan'ın her an destek vermeye hazır olduğunu, gerekmesi durumunda Türkiye'ye gitmek üzere acil kurtarma ve arama ekiplerinin hazır tutulduğunu ifade etmiştir. Bu durum da ilişkilerin her dönemde farklı katmanları olduğunu, katmanlar arası geçişkenliğin ne denli sınırlı olduğunu ve birkaç gün arayla dahi hem gerginlik hem insani dayanışmanın yaşanabileceğinin bir örneği olmuştur.

Salgın Dönemi İçerisinde Yaşanan Gelişmeler

Covid-19 salgınının etkisi, yukarıda bahsedilen sorunlardan en çok mültecilerin Yunanistan'a doğru hareketinde etkili oldu. 19 Mart'ta Edirne'de koronavirüs tedbirleri uygulanmaya başlandıktan sonra sınır sessizliğe büründü. Virüs önce Avrupa'da görüldüğü için Yunanistan'dan gelecek bir virüs tehlikesi Türkiye tarafından değerlendirilerek, sınırda gidip gelen mülteciler tarafından virüsün yayılması tehdidine karşı önlemler alındı. Öte yandan geçişlerin sıfırlandığı da iddia edilemez. Midilli'deki aşırı kalabalık kamplarda yaşanan trajik olaylar ve salgın tehlikesi yanında sert müdahaleleri sebebiyle eleştirilen Yunanistan, salgın sonrası Türkiye'nin sınırdaki mülteci yoğunlaşmasını dağıtması ile kısmen rahatladı.

Salgın döneminde deniz yetki alanları konusunda ikili ilişkilere damgasını vuran Libya anlaşması hususu daha da önemini arttırarak devam etti. Yunanistan Dışişleri Bakanlığı çeşitli diplomatik ziyaretlerde bulunarak zemin yokladı. Libya konusunda Rusya'ya giden Yunan Dışişleri Bakanı Nikos Dendias, aynı zamanda AB içerisinde de mekanizmaları harekete geçirmeye çalıştı.

Bu bağlamda, 31 Mart itibariyle iç savaş sebebiyle bir başka mülteci kaynağı olabilecek Libya'nın deniz alanlarında mültecilerin can güvenliği ve sınırların güvenliğine yönelik oluşturulan Operation Sofia, BM Güvenlik Konseyi kararları doğrultusunda silah ve mühimmat taşıyan gemilerin engellenmesini hedefleyen [Operation Irini](#)'ye dönüştürüldü.

AB'nin bölgesinde etkin olması için somut güç unsurlarına sahip olması gerektiği fikri uzun zamandır AB içerisinde mevcuttu. Ancak Operation Irini'nin yaptırım gücü ve etkinlik düzeyinin ne olacağı hususunda pek çok eleştiri yapıldı. Zira Türk gemileri tarafından taşınan mühimmat ve personelin nasıl uluslararası sularda durdurulacağı bir muamma olmakla kalmayıp, Türkiye'nin vereceği olası tepkiler de tartışılmaktadır. Türkiye ile olası bir çatışmada Yunanistan'ın yalnız olmayacağı, Fransa ile birlikte böyle bir çatışmanın olabileceğine dair çeşitli yazılar Yunan basınında çıkmaktadır. Ancak Malta'nın bu noktada Operation Irini'den geri çekildiğini duyurmuş olması coğrafi konumu gereği AB için önemli bir ülkenin operasyondaki desteğinden mahrum kaldığı anlamına gelmektedir.

Öte yandan bu dönemde insani konularda da birtakım gerilimler yaşandı. Cibuti'de salgın nedeniyle mahsur kalan üç Yunan denizci, Yunanistan'ın resmi notasıyla gelen talep üzerine THY uçağı ile 26 Nisan'da Ankara'ya getirildi ve buradan Yunanistan Ankara Büyükelçiliği özel aracı ile İpsala sınır kapısından Yunanistan'a götürüldü. Ancak Yunan makamlarınca bu konuda emeği geçen AB ve Cibuti makamlarına teşekkür edilirken, Türkiye'ye teşekkür edilmemesi Çavuşoğlu'nun Dendias'a sitem etmesine sebep oldu. Nikos Dendias ise kısaca teşekkür edildiğini söyleyerek cevap verdi. Bu konunun bu kadar öne çıkmasının esas sebebi, salgın esnasında kendisini gösteren kabiliyetler meselesidir. Çavuşoğlu, kendi vatandaşları yanında pek çok ülke vatandaşını da bu süreçte nakletmede başarılı olduğunun, insani bir yaklaşım sergilediğinin altını çizirken, Yunanistan'ın ise konuyu siyasi değerlendirmeler ile ele aldığını söyledi.

Türkiye'nin deniz ve hava kuvvetlerinin Covid-19 boyunca aktif kalması da ikili ilişkilerde güç unsuru olarak öne çıkarılmaktadır. Türk jetlerinin Ege'deki faaliyetleri, Türk donanmasının aktif kaldığı ve limanlara geri dönmeyerek açık denizde faaliyetlerine devam ettiği Yunan basınında sıklıkla dile getirilmekte, bu konu ulusal güvenlik sorununun ciddi boyutlarda olduğunu iddia eden çevrelerin ellerini güçlendirmektedir. Zira Libya konusunda General Halife Hafter'i desteklemek dahil, yapılan anlaşmanın etkisiz kılınması için çeşitli adımlar atan Yunanistan, Türk donanmasının faaliyetlerinin durdurulması hususunda önlemler almaya çalışmaktadır.

İkili ilişkilerde silahlanma meselesi artarak devam etmektedir. Yunanistan'ın borcunun büyüdüğü ancak yönetilebilir olduğuna dair çeşitli haberler çıkan bugünlerde hem firkateyn yapımı hem de alımı konusu, aynı zamanda İsrail'den İHA temini gibi konular da gündemdedir.

Türkiye de SİHA'lar ve diğer yerli askeri mühimmat üretimi yanında nükleer enerji konusunda Pakistan ile ilişkilerin ilerletilebileceği yönünde açıklamalarda bulunmaktadır.

Bu bağlamda 11-19 Mayıs 2020 tarihlerinde Ege'de, gerçekleştirilmesi planlanan "Fırtına '20" (Kataigida '20)" tatbikatının iptal edilmesi haberi de önem taşımaktadır. Yunanistan Genelkurmay Başkanlığı, orduda salgının yayılması endişesiyle tatbikatı iptal ettiğini duyurdu. Tatbikatın yapılacağı alanda NAVTEX yayınlandığında Türkiye'den bahsi geçen alanların Türk egemenliğinde olması sebebiyle gelen tepkiler ikili ilişkilerde gerginlik yaşanmasına sebep oldu. İptal, Türk basın yayın organlarında muhtemel bir çatışma riskine karşı 'Yunan makamlarından geri adım' olarak değerlendirildi.

Sonuç olarak Türk-Yunan ilişkilerinde giderek tırmanan ve askeri nitelikler almaya başlayan sorunlar, Covid-19 salgını döneminde de aynı şekilde devam etmiştir. Bu dönemde Akdeniz'in batısına uzanan üsleri ve ittifaklar arayışlarıyla Türkiye, değişen jeopolitik çıkar algısı çerçevesinde diplomasisini de kullanmaktadır. Türkiye'nin MEB talepleri Libya'nın olduğu kadar İsrail'in ve Mısır'ın da daha fazla alana sahip olmasını önerdiği için bu ülkelerle ikili ilişkilerdeki pürüzlerin giderilmesi Türkiye'nin bundan sonraki hedefi olacakken, Türk-Yunan ilişkileri bölgesel bir matrisin giderek daha çok parçası haline gelecektir.

Global Political Trends Center

Global Political Trends Center (GPoT Center) is a nonprofit, nonpartisan research institution established under the auspices of Istanbul Kültür University in 2009.

GPoT Center was founded with the aim to support reconciliation and non-violent solutions to international as well as domestic issues through dialogue. Our mission is to contribute to stability, democratization and peace through organizing multitrack diplomacy meetings, conducting innovative and independent research, and encouraging informed debates in the media on key issues affecting Turkey and the world.

GPoT Center serves as a platform for the free exchange of views and information on political, social and economic matters concerning a variety of parties and segments of society. We aim to achieve our mission by routinely bringing together opinion leaders, government officials, policy makers, analysts, scholars, experts and members of the media from Turkey and abroad.

Our publications can be downloaded from our website for free. They are also accessible through online libraries worldwide, such as the International Relations and Security Network in Zurich, Europe's World in Brussels, and Columbia University Press in New York. Additionally, you can find our books on Google Books and Amazon Kindle.

CONTACT DETAILS

Global Political Trends (GPoT) Center
Istanbul Kültür University
Atakoy Campus, Bakirkoy
34158 Istanbul, Turkey
www.gpotcenter.org
info@gpotcenter.org

Tel: +90 212 498 44 76/65

Fax: +90 212 498 44 05

*Bu yayındaki yazıların bilim, içerik ve dil bakımından sorumluluğu yazarlarına aittir. İKÜ-GPoT'un duruşunu yansıtmamaktadır.
The academic and content responsibility of the publications exclusively belongs to its authors. It does not reflect IKU-GPoT's standing.*